
Hacettepe Üniversitesi
TÜRK Halkbilimi Bölümü
4
KAZAN ULUSLARARASI
Halk Kültürü Sempozyumu
KAZAN BELEDİYESİ
1971
Kazan Belediyesi
29 EYLÜL
01 EKİM

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Türk Halkbilimi Bölümü
ve
KAZAN BELEDİYESİ

IV. Kazan Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu

IV. Kazan International Folk Culture Symposium

29 Eylül-1 Ekim 2016

Kazan-Ankara

BİLDİRİLER

PROCEEDINGS

Editörler

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Zehra KADERLİ
Dr. Pınar KARATAŞ
Arş. Gör. Başak ACINAN

Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Halkbilimi Bölümü Yayınları :2
Ankara 2016

Adres : Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Halkbilimi Bölümü 06800 Beytepe/Ankara

ISBN : 978-975-491-439-9

Kitapta yer alan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir.

ONUR KURULU

Prof. Dr. A. Haluk ÖZEN/Hacettepe Üniversitesi Rektörü

Dr. Lokman ERTÜRK/ Kazan Belediye Başkanı

Prof. Dr. Emrullah İŞLER/ Ankara Millet Vekili

Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN / Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekan V.

Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU/Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı

Orhan YEĞİN/ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bakan Yardımcısı

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU / Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ÖZ/ Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR/ Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI/ Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN/ Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Metin EKİCİ/ Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Muhtar KUTLU/ Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Ali YAKICI/ Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL/ Muğla Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa SEVER/ Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Ali DUYMAZ/ Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet AÇA/ Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Alimcan İNAYET/ Ege Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim DİLEK/ Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Darhan HIDIRALİ/ Türk Akademisi

Prof. Dr. Ayten SEZER ARIĞ/ Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Nuran KAYABAŞI/ Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep ERDOĞAN/ Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Feriha AKPINARLI/ Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim SOLAK/ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Prof. Dr. İlsayar ZAKİROVA/ Tataristan İlimler Akademisi

Prof. Dr. Alfina SİBGATULLİNA/ Rusya Bilimler Akademisi

Prof. Dr. Sulayman GAYIBOV/ Çuy Üniversitesi

Prof. Dr. Dan BEN-AMOS/ Pensilvanya Üniversitesi

Prof. Dr. John ZEMKE/ Missouri Üniversitesi

Prof. Dr. Mrinal KUMAR BORAH/ Chhaygaon Üniveristesi Koleji

Prof. Dr. Louise S. MILNE/ Edinburgh Üniversitesi

Prof. Dr. Ülo Valk/ Tartu Üniversitesi

Prof. Dr. Elek BARTHA/ Debrecen Üniversitesi

Prof. Dr. Georgios KOUZAS/Atina Üniversitesi

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU/ Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN/ Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. R. Gülin ÖĞÜT EKER/ Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Abdulselam ARVAS/ Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Nurgül BEGİÇ/ Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. R. Bahar AKARPINAR/ Hacettepe Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Şirin YILMAZ / Hacettepe Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Zehra KADERLİ/ Hacettepe Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Feryal SÖYLEMEZOĞLU/ Ankara Üniversitesi

Yrd. Doç. Arzu EVECEN/ Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yrd. Doç. Emine KOÇAK/Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Pınar TAŞDELEN/ Hacettepe Üniversitesi

Dr. Serdar ERKAN/ Hacettepe Üniversitesi

Dr. Pınar KARATAŞ/ Hacettepe Üniversitesi

Arş. Gör. Başak ACINAN/ Hacettepe Üniversitesi

Arş. Gör. Hicran KARATAŞ/ Hacettepe Üniversitesi

Arş. Gör. Erkan KALAYCI/ Hacettepe Üniversitesi

Arş. Gör. Gülperi MEZKİT/ Hacettepe Üniversitesi

Arş. Gör. Hasan Ali DİKEN/ Hacettepe Üniversitesi

Arş. Gör. Ahmet Serdar ARSLAN/ Çankırı Karatekin Üniversitesi

Okt. Şenay SARAÇ/ Hacettepe Üniversitesi

Cengiz GEVREK / Kazan Belediyesi Başkan Yardımcısı

Dilşat TAŞ POLAT/ Kazan Belediyesi Kültür Müdürü

Derya OVACIKLI/ Kazan Belediyesi Meclis Üyesi

SEMPOZYUM SEKRETERYASI

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU/ Hacettepe Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Zehra KADERLİ/ Hacettepe Üniversitesi

Dr. Pınar KARATAŞ/ Hacettepe Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Sempozyum Programı.....13

Doç. Dr. Abdulselam ARVAS ve Sonuç AKYOL 30

"Sırduu Sandık"Adlı Masal Kitabında Dönüşüm Motifleri

Doç. Dr. Abdülmecit MUTAF.....37

Osmanlı Dönemi Halk Hekimliğinde Koruyucu Sağlık Formülleri ve Uygulama Örnekleri

Doç. Dr. Adem ÖGER.....40

Uygur Türklerinde Yağmur Yağdırma Törenleri ve Yada Taşı

Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN 52

Sibirya Şamanlarının Ölümü: Silinen ve Tahrip Edilen Türk Kültür Hafızası

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU 63

Türk Kültüründe Ocaklık (Ankara/Karaali ve Civarındaki Ocaklar)

Arş. Gör. Ahmet Serdar ARSLAN 70

Türk Halk Kültüründe Zenginleştirilmiş Kitap: Göç Destanı Örneği

Okt. Alev ÖZTÜRK MERDİN 84

Ankara'ya Hizmet Etmiş, Basın-Şeref Kartı Sahibi Bir Halkbilimci: Cahit Beğenç ve Sedef Kız Kitabı

Yrd. Doç. Dr. Ali Osman ABDURREZZAK 96

Yarenlik Geleneğinin Dramaturjik Teori Bağlamında İncelenmesi

Prof. Dr. Ali YAKICI.....103

Anadolu Köy Düğünlerinde "Kazan"ın İşlevselliği ve Geleneksel Edebiyata Yansıması

Dr. Alim Koray CENGİZ 107

Antakya Halk Kültüründe Kaybolan Gelenekler: Sıra Geceleri, Yüzük Oyunu ve Cille Sayma

Alparslan SANTUR.....115

Ankara Yöresi İrrasyonel Görünümlü Bazı Halk Hekimliği Uygulamaları

Yrd. Doç. Arzu EVECEN 123

Kazan Yöresi Geçiş Dönemi Doğum Uygulamalarinda Giysilere Yönelik Sembolik Bir Yaklaşım

Yrd. Doç. Dr. Arzu MAMMADOVA 133

Türk Dünyasının Kültür Başkenti Şeki - Halk Mimarisini Ve Geleneksel Sanatları Yaşatan Şehir

Prof. Dr. Aydın UĞURLU 144

Nedim Yapar Usta ve İstanbul Kandilli Yazmaları ile İlgili Proje

Doç. Dr. Aysun SUNGURHAN.....151

Nedîm'in Şiirlerine Yansıyan XVIII. Yüzyıl Eğlence Hayatı

Dr. Ayşem YANAR ve Doç. Dr. Sema ÖZKAN TAĞI 157
Coğrafi İşaretlerin El Sanatı Ürünlerinde Kullanılması Yöre ve Kurumlara Özgü Hediyelik Turistik Eşya Tasarımı: Ankara Örneği
Prof. Dr. Ayten SEZER ARIĞ 165
Türk Siyasî Hayatında Ankara'nın Kadın Milletvekilleri (1935-2002)
Arş. Gör. Başak ACINAN 175
Mit ve Edebî Yaratıcılık: İhsan Oktay Anar'ın "Amat" Eserinde Yaratılış
Doç. Dr. Behiye KÖKSEL 180
Gaziantep'te Yeme-İçme Kültürünün Toplumsal İşlevleri
Berna Turan 187
Karadeniz Ereğli Yöresinde Eski Bir Halk İnanç ve Âdeti: Ocağa Tükürme ve Vurma
Yrd. Doç. Dr. Birnaz ER ve Öğr. Gör. Zeliha Sarıkaya HÜNEREL 195
Etnografya Müzelerinin Kent Kültürü Açısından Önemi
Burhanettin BAYKURT 204
Kazan ve Çevresinde Hayvancilikla İlgili Maddi Kültüre Ait Terimler
Bünyamin ZİLE 217
Ankara Divan Geceleri
Dr. Cavit GÜZEL 227
İyi Talihin Nesne İle Aktarımı Üzerine Tespitler ve Tahliller
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AKYÜZ 231
Dağ ve Su Kültleri Bağlamında Hüseyin Gazi'nin Tarihî -Kutsal Kişiliği
Yrd. Doç. Dr. Çulpan ZARİPOVA ÇETİN 240
Manilerde Kazan Tatarlarının Kaybolmakta Olan Kültürel Mirası
Doç. Dr. D. Ali ARSLAN ve Gülten ARSLAN 253
Halk Kültürünün Temel Bileşenlerinden Halk Ozanlarının Dizelerinde Göç Olgusu: Ankara Uruş Yöresi Ozanlarından Âşık Şefkati Örneği
Derya ERSÖZ ve Nükte Sevim DERDİÇOK 262
Halk Kültürü Bağlamında İzmir'deki Kentsel Dönüşüm Alanlarında Meydana Gelen Değişim ve Dönüşümün Boyutları
Yrd. Doç. Dr. Dilek ÇETİNDAŞ 269
Modern Türk Edebiyatında Memoratlar Ve Büyü İnançlarının Bir Örneği: Sadık Yemni Romanları
Prof. Dr. Durmuş ARIK 277
Kazan ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar
Duygu Ümitli TULGA ve Prof. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ 290
Isparta İli Uluborlu İlçesinde Kaybolmaya Yüz Tutmuş El Sanatları
Elnaz SARDARİNİA 304
İran Azerbaycan'ında Geçiş Dönemlerinin Vasıtaları

Dr. Emel ŞENOCAK.....317
Ankara ve Çevresinde Derlenen Türkülerin Temalarına Ve Makamla Göre Dağılımı
Doç. Dr. Emine KOCA ve Doç. Dr. Fatma KOÇ.....327
İç Anadolu Bölgesi Halk Giyim Kuşamında Kullanılan Kadın Entarileri
Arş. Gör. Erdem AKIN.....338
Elazığ Evliya Menkıbelerinin İşlevsel Özellikleri
Yrd. Doç. Dr. Erhan ÇAPRAZ.....345
İntihal mi, Mîrî Malı mı? XIX. Yüzyılda Yazılı Kültür Ortamının Âşıklar Üzerindeki Olumsuz Tesiri Üzerine Bir Değerlendirme
Doç. Dr. Farah CALİL.....354
Ağıtların Şekillenmesinde Paralelizmlerin Mitolojik Fonksiyonları
Feride MİRİŞOVA.....358
Azerbaycan'ın Güney Bölgesinin Müzik Folkloru
Prof. Dr. H. Feriha AKPINARLI ve Yaprak Pelin ULUIŞIK.....365
Yerel Kalkınmada Halk Kültürü Projelerinin Önemi "Şanlıurfa Örneği"
Yrd. Doç. Dr. Feryal SÖYLEMEZOĞLU ve Prof. Dr. Sevinç ARCAK.....373
Kırsal Kalkınma Açısından Kazan İlçesine İpek Kültürünün Kazandırılması
Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ.....381
Gelenekten Geleceğe Kültürel Kodlar ve İzler
Dr. Gonca KUZAY DEMİR.....388
Kosova/Prizren'de Yaşayan Türklerin Bahar Bayramları
Arş. Gör. Göktürk ERDOĞAN.....395
Bir Geleneğin Son Demleri: Sivas'ta Davul Zurna Pratikleri
Yrd. Doç. Dr. Gönül REYHANOĞLU.....410
Bir Kadın Alanından Başka Bir Kadın Alanına Anlam ve İşlev Kayması: Kıbrıslı Türklerde Lohusayı Yataktan Kaldırma Ritüelinde "Civit"
Yrd. Doç. Dr. Gürol PEHLİVAN.....419
Erol Güngör'de Halk Anlayışı
Prof. Dr. Gürsel DELLAL, Dr. Ayşem YANAR ve Prof. Dr. Zeynep ERDOĞAN.....426
Ankara Keçisinin Ankara İlinin Kültürel Mirası Açısından Önemi
Doç. Dr. Hacer Nurgül BEGİÇ.....440
Toplumsal Hafızada Kalanlar: Ankara-Kazan Örencik Köyü'nün Unutulmuş Dokumacılığı "Pala" Üzerine Bir İnceleme
Doç. Dr. Halil Altay GÖDE ve Fatma KOÇER ERTÜRK.....448
Anadolu Halk Masallarında Bir İmtihan Unsuru Olarak "Sabır"
Arş. Gör. Hasan GÜZEL.....455
Eski Uygur Sivil Belgelerinde İktisat Terimleri

Yrd. Doç. Dr. Hatice Kübra UYGUR.....479
Ankara Ferfene Günleri
Hilal TAVUKÇU 486
Efsanelerle Kazan
Doç. Dr. Hürrem Sinem ŞANLI ve Özge EZER 492
Mitolojilerde Zümrüd-ü Anka Sembolü
Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin KARATAŞ 502
Kazan ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanç ve Uygulamalar
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ.....517
Kazan ve Çevresinde Eski Türk Kültürünün İzleri
Prof. Dr. İlseyar ZAKİROVA.....533
Ebe Ninelerinin Halk Hayatındaki Görevi ve Yeri
Doç. Dr. Kubilay KOLUKIRIK.....541
Kazan'da Yaşayan Halk Sanatçısı Ali Seven'in Halk Müziği Besteleri ve Müzikal Çözümlemeleri
Doç. Dr. Leman SULEYMANOVA ve Mesheti SULEYMANOVA.....552
Haylaçı Senem'in Hayatı ve Yaratıcılığı
Öğr. Gör. Leyla ÇINAR ALGÜL 564
Kıbrıs Halk Mimarisinde Geleneksel Konut ve Değişen Mekan Kullanımı
Dr. Lokman ERTÜRK (Kazan Belediye Başkanı).....576
Kazan Kavunu
Prof. Dr. Lütviyye ASGERZADE.....582
İnanclarimizda Su: Nahçivan Bölgesi Üzere Bir Arastirma
Mahmut DAVULCU 589
Polatlı Yöresinde Halk Mimarisi Geleneği Ve Yapı Sözlüğü
Yrd. Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAYEVA 599
Sovyet Döneminde Oluşmuş Din İle İlgili Kırgız Atasözleri
Mazhar NARŞAP 606
Dede Korkut Hikayeleri Işığında Toy Geleneği ve Çeşitleri
Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKPINAR.....612
Ankara ve Çevresi Halk Müziğinin Genel Özellikleri ve Yabanabat Yöresi Örneği
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU.....622
Folklor Çalışmalarında İşlevselcilik
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Onur HASDEDEOĞLU 630
Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinden Hareketle Azınlıkların Folkloru Bağlamında Milli Kimlik İnşası Meselesi
Doç. Dr. Mehmet YILMAZ.....637
Şehirlileşme Kültürü Ve Estetize Edilmiş Yaşam Bağlamında Gaziantep'te Suriyeliler

Arş. Gör. Meltem YILMAZ 644
İslâmî Türk Destanlarında Rüyaların İşlevleri ve Ebâ Müslim-Nâme
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN 671
Totem Yapmak: Spor Müsabakaları <Futbol Maçları> Örneğinde Uğurla İlgili Kimi Uygulamalar
Minara GULİYEVA 678
Azerbaycan Anlatılarında Hıl`At Geleneği
Doç. Dr. Muammer Mete TAŞLIOVA 687
Âşıklığın Ankara İcra Yapısına Bir Örnek: Türkiye Diyanet Vakfı Âşıklar Şöleni
Prof. Dr. Mustafa SEVER 700
Yaşayan Müze ve Kazan
Doç. Dr. Muvaffak DURANLI 705
Saha Türklerinde At Bağlama Direklerinin (Sergeler) İnanç ve Kültür İçindeki İşlevleri
Yrd. Doç. Dr. Nabi KOBOTARİAN (Azeroğlu) 712
Azerbaycan Âşık Kahvehanelerinde Destan Anlatma Geleneği
Doç. Dr. Najdat Yashar MURAD (Necdet Yaşar BAYATLI) 718
Irak Türkmen Halk Şiirinin İncelenmesi
Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR 737
Kent Yaşamında Yerel ve Gelenek Kültürü İmgesi
Prof. Dr. Necati DEMİR 763
Kazan İlçesine Bağlı Peçenek Mahallesi ve Tarihi Alt Yapısı
Numan GÖKTAŞ 773
Kazan'da Geleneksel Köy Odalarından, Modern Köy Konaklarına Geçiş Sürecinde Kültürel Değişim
Nur Sena TAŞÇI 780
Dil-Kimlik İlişkisi BağlamındaAnkara ve Çevresi Nogayca Örneği
Prof. Dr. Nuran KAYABAŞI ve Doç. Dr. Hürrem Sinem ŞANLI 786
Ankara İli Kazan İlçesinde El Sanatları Kursuna Katılan Kursiyerlerin Beklentileri ve Memnuniyet Dereceleri
Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇELTİKCİ 796
Türklerde Su Kültürü ve Sarnıçlar (Denizli/ Tavas Örneği)
Osman YİĞİT 815
Türk Halk Kültüründe Gündelik Yaşamda Kimlik Yapıcı Bir Unsur Olarak Sinsin
Yrd. Doç. Dr. Ömer Can SATIR 822
Yeni Ankaralı Müziğinin Tanımı Üzerine

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU 832

Yerel Bilgi ve Ulusal Kimlik Bağlamında Konuşma ve Düşünme Etnografyaları Açısından İlk Kurşun Tepesi

Özlem AYDOĞDU ATASOY 836

Sözleşmenin Onuncu Yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Farkındalığı

Yrd. Doç. Dr. Özlem DEMREN 846

Tarihi Bir Türk Dokuması "Sof" ve Turistik, Ticari Halkbilimsel Bir Ürün Olarak Sürdürülebilirliği

Yrd. Doç. Dr. Özlem KARAKUL ve Prof. Dr. Neriman ŞAHİN GÜÇHAN 855

Ankara Kırsalında Geleneksel Konutların Yapım Tekniklerine Bir Örnek: Fethiye Köyü-Kazan

Öznur ÖZCAN TUNA ve Prof. Dr. Sema ETİKAN 866

Sinop İli Ahşap El Sanatları; Kotracılık

Dr. Pınar KARATAŞ 877

"Selamünaleyküm Allah'ın evi, Aleykümselam Kambak'ın Ali, Şurdan bir iki halı alsam bi şey den mi? Gir gir al çık çık al, sana da mı teklif var" İlçe ve Ailenin Sözlü Tarihi Bağlamında Kalecik İlçesinde Lakaplar

Doç. Dr. Qalib SAYILOV 884

Türk Etnik-Kültürel Düşünce Tarihinde Çoban Paradigması

Yrd. Doç. Dr. Recep TEK 888

Din-Meslek İlişkisi Bağlamında Geleneksel Meslek Risaleleri Üzerine Bir Değerlendirme

Arş. Gör. Dr. Reyhan Gökben SALUK 898

Türk Folklorunda Doğum Lekesi

Doç. Dr. Salahaddin BEKKİ 904

Kadın Yaratıcılığının Ürünü Olarak Anonim Halk Edebiyatı Türleri

Selin GÜMÜŞGÜL 912

Tüketim Kültürü ve Taklit "Çakma" Ürünler Üzerinden Kimlik Oluşturma

Selnur Şarman KORKUTAN 919

Geleneğin Kentsel Dönüşümü Bağlamında İzmir Düğünleri

Öğr. Gör. Serap MUTLU ve Öğr. Gör. Selma YAKUT 931

Tokat İli Yöresel Kadın Giysilerinin Günümüz Kadın Giysi Tasarımlarında Kullanılması

Dr. Serdar ERKAN 946

Bu Halk Müziğini İstemiyoruz! Ankara Oyun Havaları Kültürü ve İstenmeyen Kültürel Canlanma

Prof. Dr. Serpil AYGÜN CENGİZ, Doç. Dr. Meryem BULUT ve Doç. Dr. Günseli BAYRAKTUTAN 951

Proje Çalişmasi Deneyimini Paylaşmak: "Tübitak Sobag 114k576 Sedat Veyis Örnek Sözlü Tarih, Biyografi ve Belgelik Çalişmasi" Projesi

Öğr. Gör. Dr. Sertan ALİBEKİROĞLU 957
Bir Yağma Geleneği Olarak "Başşak"
Öğr. Gör. Servet Senem UĞURLU.....964
Avunya Halılarının Desen Özellikleri ve Karabağ-Bardız-Avunya Bağlantıları
Dr. Shurubu KAYHAN 971
Kırgızlar'da Kız Seçiminden Düğüne Kadar Olan Gelenekler
Öğr. Gör. Süleyman FİDAN.....977
Kültür Ortamlarında Asker Folkloru
Okt. Şenay SARAÇ 984
Yarı Zorunlu Kültür Öğrenimi Bağlamında Geleneklerin Yeri ve Rolü
Tanju OZANOĞLU 995
Burdurlu Mahalli Sanatçı Hafız Rıza Yağız ve Yörede Okunan Gurbet Havaları
Tülay ASLIHAK UĞURELLİ 1002
Anadolu'da Alkarısı/Al Basması İnancına Psikanalitik Bir Yaklaşım
Yrd. Doç. Dr. Uğur BAŞARAN 1013
Otto Rank'ın Geleneksel Kahraman Kalıbına Göre Tarkan
Uğur DURMAZ 1020
Türk Kültüründe Sohbet Toplantıları ve Balıkesir Sohbet Toplantılarında Köy Seyirlik Oyunlarının Durumu
Veli Cem ÖZDEMİR ve Necat ÇETİN 1026
Şahsenem ve Âşık Garip Hikâyesi Torbalı Varyantı Derlemesi
Dr. Yasemin KESKİN.....1042
Osmanlı Kadınlarının Cilt Bakımı ve Güzellik Reçeteleri
Dr. Yaşar KALAFAT 1048
İran Türkolojisinde Halk Bilimi Çalışmaları ve Genel Türkoloji İçerisindeki Yeri
Doç. Dr. Yunus KAPLAN.....1064
Klasik Türk Şiirinde Hayvanlarla İlgili Bazı Halk İnançları
Yücel ÖZDEMİR.....1074
Kentsel İmge Olarak Geleneksel Kutlamalar "Kuşadası Hıdırellez Şenliği" Örneği
Yrd. Doç. Dr. Zehra KADERLİ.....1082
"Her Bulgaristan Göçmeninin Evinin bir yerlerinde saklı bir gofreti vardır" Göç Deneyiminin ve Göçmen Folklorunun Yorumcul Çerçevesi Bağlamında "Göçmen Gofretinin-Vaflasının" Anlam ve İşlevleri
Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ.....1092
Osmanlı Döneminde Gaziantep'te (Ayıntab) Isınma Kültürü
Zöhre ÇETİN.....1105
Kırgız-Kazak Destanlarında Olağanüstü Yaratıklar ve Mitolojik Kökenleri

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
mehmetaliyolcu@gmail.com

Folklor Çalışmalarında İşlevselcilik

Folklor çalışmalarında kuramsal bir yaklaşım olarak benimsenen İşlevselcilik, 20. yüzyılda antropoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerde önemli etkiler bırakmıştır. İşlevselcilik, toplumun parçalar halinde örgütlendiğini ve her bir parçasının toplumun bütününün sürekliliğine hizmet ettiği varsayımına dayanmakla birlikte, uzlaşılmış ortak değerlerin ve kültürel kabullerin toplumsal düzeni sağlamadaki rolü üzerine de odaklanmıştır. İşlevsel Kuram, temel paradigmalarını sosyoloji ve antropoloji alanlarında yapılan çalışmalarla biçimlendirmiş ve bu alanlarda etkili olmuş bir kuramdır. Ancak bu kuram folklor çalışmaları için de önem arz etmektedir. Bu çalışmada folklor çalışmalarında işlevsel kuramın uygulanmasının önemi üzerinde durulacaktır.
Anahtar Sözcükler: İşlevselcilik, folklor çalışmaları, teori.

Functionalism in Folklore Studies

Functionalism accepted as a theoretical approach to the study of folklore, In the 20th century significant impact in disciplines such as anthropology and sociology has left. Although functionalism based on the assumption it is organized into parts of society and serve as the continuity of each part of the whole society, it is focused on role in providing the agreed common values and cultural assumptions of the social order. Functional Theory, fundamental paradigms have shaped by studies in sociology and anthropology and it is theory was effective in this area. But this theory is important to study of folklore. This study will focus on the importance of implementation of the functional theory in study of folklore.
Key Words: Functionalism, folklore studies, theory.

Giriş

Folklor çalışmalarında kuramsal bir yaklaşım olarak benimsenen İşlevselcilik, 20. yüzyılda antropoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerde önemli etkiler bırakmıştır. İşlevselcilik, toplumun parçalar halinde örgütlendiği ve her bir parçasının toplumun bütününün sürekliliğine hizmet ettiği varsayımına dayanmakla birlikte, uzlaşılmış ortak değerlerin ve kültürel kabullerin toplumsal düzeni sağlamadaki rolü üzerine de odaklanmıştır. İşlevsel Kuram, temel paradigmalarını sosyoloji ve antropoloji alanlarında yapılan çalışmalarla biçimlendirmiş ve bu alanlarda etkili olmuş bir kuramdır. Bununla birlikte, geniş sosyal ya da kültürel sistemde kendi işlevleri veya etkileri açısından folklor ve diğer sosyo-kültürel fenomenleri açıklamaya çalışan teorik bir perspektife de sahiptir.

Tarihsel açıdan işlevselciliğin kökleri, Auguste Comte ve Emile Durkheim'ın temsil ettiği pozitivist felsefe geleneğine dayanır, ancak yine bu geleneğin takipçisi olan Marksist kuramlardan ayrıldığı noktalar da vardır. Marksist bakış açısındaki "toplumsal çatışma" olgusunun tersine işlevselciler, toplumsal birlik, işbirliği, denge ve uyumun bir organizma olarak toplum modelindeki işleyişindeki önemine dikkat çekmişlerdir. Oring'in belirttiğine göre (1996: 654), sosyal bilimlerde işlev, biyolojik ve toplumsal süreçlerle ilgili analojiye bağlıdır. Auguste Comte ile başlayan ve Herbert Spencer tarafından savunulan bu analoji, biyolojik organizmalarda olduğu gibi, toplumların, her birinin farklı işlevleri yerine getiren ayrık yapılardan oluşması, biyolojik ve toplumsal yaşamın organizmanın ihtiyaçlarını karşılayan bileşen yapılara bağlı olması üzerine yapılmıştır. Emile Durkheim da, sosyal gerçeklerin anlaşılmasında nedensel ve işlevsel analizin önemini vurgulayan bilim adamlarındandır. Nedensel analiz, belirli bir sosyal kurumun öncülleri üzerine odaklanırken, işlevsel analiz, kurumun, bir parçası olduğu büyük sosyal sisteme yapılan katkısı üzerine

yoğunlaşır. Durkheim için nihai katkı, kolektif duygu ve düşüncelerle toplumu bir arada tutan gerekli bağların güçlendirilmesi anlamına gelmektedir.

Bu kuramın sistematik hale getirilmesinde öncü roller, Bronislaw Malinowski ile ondan habersiz çalışmalarını yürüten A. R. Radcliffe-Brown arasında paylaşılmıştır. Bu saygın bilim adamlarının dışında Boas'ın öğrencileri, Ruth Benedict, Melville Herskovits, Margaret Mead ve William Bascom kurama önemli katkılar sunmuşlardır[1]. 20. yüzyılda difüzyonist antropoloji ekollerini, alan araştırması ve ampirizm bakımından büyük ölçüde etkileyen İşlevselcilik, Malinowski ve A. R. Radcliffe-Brown'la sistematik hale getirilmiştir.

Bronislaw Malinowski ve Bireyci İşlevselcilik

Malinowski'nin yetişmesi çeşitli etkiler altında olmuştur. Frazer, Kropotkin, N. Ellis, Westermack, Seligman ve Durkheim'ın işlevsel yöntemi onu etkilemiştir. Toplumda her kurumun bir işlevinin olduğu, işlevi kalmayan kurumların öldüğünü ve yerine yenilerinin geldiğini savlayan Durkheim işlevselciliğini, Wundt'un ve Freud'un psikolojik teorileriyle zenginleştirmiştir. Fakat bütün çalışmalarına genel olarak Durkheim'in düşüncelerinin egemen olduğu söylenebilir (Kızılçelik, 1994: 363).

1922-1935 yılları arasında Trobriand adalarına ilişkin yedi monografi yayınlayan Malinowski'nin bu monografilerinden her birinin öncelikle tek bir kurumsal odak üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Alan araştırması yöntem ve tekniklerine ilişkin görüşleri, bu monografilerden "*Argonauts of the Western Pacific*" [Batı Pasifik Argonautları] (1922) adlı kitabından izlenebilir. Malinowski, kitabına konu, yöntem ve amaç üzerine bir girişle başlayıp Trobriand coğrafyasını ve adalara gelişini betimler. Adalıların ayinsel ticaret biçimi *kula* mübadelesinin kuralları, kanolar, yelkencilik, kano büyüsü ve törenlere ilişkin bilgilerin de yer aldığı kitabının son bölümünde *kula*nın önemi ve işlevleri üzerine yorumlara girişir (Özbudun ve diğerleri, 2007: 106).

Malinowski'nin bireyci işlevselciliği, yine Durkheim'ın takipçilerinden Radcliffe-Brown gibi antropologların savundukları toplumsal ve yapısal işlevselciliğin tersine daha çok psikolojik ve bireysel özellikler taşımaktadır. Nitekim 1926 yılında yayınladığı "*Myth in Primitive Psychology*" [İlkel Psikolojide Mit] adlı çalışması birey psikolojisi üzerine yoğunlaşması açısından dikkat çekicidir. Malinowski'nin "işlev" adıyla adlandırdığı ve çalışmalarının merkezine koyduğu kavram, kültürel ya da toplumsal sistemde oynanan roldür. Bütün uygarlık tiplerinde, her adet, her nesne, her fikir, her inanç hayatı bir işlev yapar; ayrı ayrı hepsinin yerine getireceği bir işlevi vardır; ayrı ayrı hepsi organik bir bütünlüğün kaçınılmaz bir kısmını temsil eder. Malinowski'nin de aralarında bulunduğu bireyselci görüş, en önemli soru olarak şunu sorar: "Toplumsal kurumlar bireysel gereksinimleri doyurmak için nasıl bir işlevde bulunurlar?" (Kızılçelik, 1994: 363). Malinowski'nin birey üzerine odaklanan işlevselciliği, alanda edinilen her deneyimin ve örgütlü insan davranışının gerçekten anlamlı yansımalarını konu alan her araştırmanın aşağıdaki aksiyomların geçerliliğini kanıtlayacağını ileri sürer. Malinowski'ye göre bunlar işlevselciliğin genel aksiyomlarıdır: 1. Kültür özünde araç olan bir aygıttır, insan çevresinde ve gereksinimlerin giderilmesi sürecinde karşılaştığı özel, somut problemleri onun sayesinde daha iyi çözer. 2. Kültür bir nesneler, eylemler ve zihniyetler sistemidir, bu sistem içerisinde her parça bir amaca hizmet eden bir araçtır. 3. Kültür, çeşitli unsurları karşılıklı olarak birbirine bağlı olan bir bütündür. 4. Böyle eylemler, önemli yaşamsal ödevler çevresinde, ekonomik işbirliği ve politik, hukuksal veya eğitsel etkinlikler için aile, klan, köy, kabile vb. kurumlar halinde örgütlenmiştir. 5. Dinamik açıdan, yani etkinliğin türüne göre kültürde eğitim, toplumsal denetim, ekonomi, bilgi sistemleri,

[1] Ayrıntılı bilgi için bk. (Çobanoğlu, 2002: 223; Ekici, 2004: 119).

ahlak ve inanç, yaratıcı ve sanatsal anlatım biçimleri gibi bazı yönler ayırt edilir (Malinowski, 1992: 21-22).

Malinowski'nin betimlediği yukarıdaki aksiyomlar, kültürün biyolojik gereksinimleri üzerine kurulmuş olduğunu, bir ihtiyaca kültürel yanıt verildiği sürece insan davranışlarının buna göre biçimlendiğini göstermektedir. Malinowski, doğal ve biyolojik gereksinimlerin kültürü biçimlendirdiğini öne sürmekte, ancak zamanla kültürel gereksinimlerin de "yaratıldığını" belirtmektedir. Araştırmacıya göre, doğa-kültür ilişkisi, mekanik bir etki-tepki ilişkisi değildir. İnsanlar, doğal, biyolojik gereksinimlerine kültürel yanıtlar vermeye başladığı andan itibaren bizzat bu yanıtlar, yeni kültürel gereksinimler üretmeye başlar. Malinowski, bir toplumun kurumlarının yalnızca karşıladıkları gereksinimlerle değil, aynı zamanda birbirleriyle de uyum içinde olduklarını savunur. Örneğin dinin işlevi, geleneğe saygı, çevreyle uyum, zorluklar ve ölüm korkusu ile mücadelede cesaret ve güven gibi ussal tutumları sağlamak ve güçlendirmektir. Eğer antropologlar, bir kültürün bu gereksinimleri karşılama yollarını çözümleyebilirlerse kültürel özelliklerin kökenine de ulaşabilirler. Özetle Malinowski için kültür, nihai olarak insan gereksinimleriyle ilişkili birbirini besleyen kurumların bütünleşmiş ağıdır (Haviland ve diğerleri, 2008: 134). Kültürün temelini, yani nasıl ortaya çıktığını belirleyebilmek için yapılması gereken ilk şey gereksinimlerin hangisinin temel, hangisinin ikincil olduğunu belirlemektir. Malinowski'ye göre (1992: 78-79), her etkinlik tipinin eğer kültürel olarak kalıcılaştırılması, yani grubun kültür mirasına girmesi gerekiyorsa bunların çok belirli bir tarz ve biçimde örgütlenmesi gerekir. Dolayısıyla hiçbir öğe, gelenek ve düşünce kendisi için temel olan gerçek kuramsal çerçevesine oturtulmadıkça kavranamaz.

Özbudun ve diğerlerinin verdiği bilgilere göre (2007: 109), Malinowski'nin kendisini, başta Radcliffe-Brown olmak üzere, yapısal işlevselcilerden ayırt eden kuramsal yönelişi daha sonraki kuramsal ağırlıklı yapıtlarında net bir biçimde açığa çıkar. Malinowski, kültürün esas işlevinin, insanın "temel" ve "türetilmiş" gereksinimlerini karşılamak olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre her bir biyolojik gereksinim, bir kültürel sisteme yol açmakta, gereksinimleri karşılayan kültürel uygulamalar ise, yeni kültürel gereksinimleri türetmekledir. Malinowski, temel (biyolojik) gereksinimleri ve kültürel karşılıklarını şöyle sıralamaktadır:

Temel İhtiyaç	*Kültürün Tepkisi*
1. Metabolizma	Beslenme dizgesi
2. Üreme	Akrabalık
3. Bedensel rahatlık	Konut
4. Güvenlik	Koruma
5. Hareket	Etkinlikler
6. Büyüme	Eğitim
7. Sağlık	Hijyen.

(Malinowski, 1992: 105).

Şu halde, türetilmiş gereksinimlerin biyolojik gereksinimlerle aynı zorlayıcılıkta olduğu görülmektedir ve bu da, bunların organik zorunluluklarla her zaman araç ilişkisi içinde olmalarından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda, bunların insan davranışının yapısına nerede ve nasıl müdahale ettikleri; eğitim ve araştırma, sanat, din, yasa, ahlak gibi son kertede türemiş etkinliklerin bile, birçok ara parça vasıtasıyla da olsa, insanın hayatta kalma, sağlığını koruma ve örgütlü etkinliğinde normal bir düzeyi sürdürme zorunluluğuna bağlı oldukları görülmektedir. Malinowski'nin "kültürel buyruklar" adını verdiği buyruklar ve bunlara karşı kültürün "tepkileri" , yani "kurumlar" şöyledir:

1. *Kültürel buyruk:* Üretim ve tüketim mallarıyla ilgili kültür aygıtı kurulmalı, kullanılmalı, beslenmeli ve yenilenmelidir. *Tepki:* Ekonomi. 2. *Kültürel buyruk:* Tekniğin,

törelerin, yasaların ve ahlakın hükümleri yasalaşmalı, işlemeleri ve uygulanmaları sağlanmalıdır. *Tepki:* Toplumsal denetim. 3. *Kültürel buyruk:* Tek tek kurumları besleyen insan malzemesi yenilenmeli, biçimlendirilmeli; yetiştirilmeli ve kabile geleneğinin tüm bilgisiyle donatılmalıdır. *Tepki:* Eğitim. 4. *Kültürel buyruk:* Her kurumda otorite belirlenmeli, güç araçlarıyla donatılmalıdır; düzenlemelerini yürütebilmesi için bu otoritenin eline bütün yardımcı araçlar verilmelidir. *Tepki:* Politik örgütlenme. (Malinowski, 1992: 131).

Malinowski, Trobriand adalarındaki alan araştırmalarında "katılarak gözlem" tekniğini kullanmış ve bunu bilim dünyasına kabul ettirmiştir. Onun yaptığı çalışmalar, her ne kadar yapısal işlevselciler tarafından eleştiriye maruz kalsa da, yeni kuşak bilim adamlarınca takip edilmiş, alan araştırması ve ampirizm teknikleri açısından yol gösterici olmuştur. Malinowski, kültürün bütün yönleriyle kavranmasını, toplumsal gerçeklikle kurallar bütününün paralellik arz etmediğini, birey merkezli işlevlerin toplumun hareket yeteneğini biçimlendirdiğini ve ilkel kültürlerin pragmatist yönlerinin de bulunduğunu savunmuştur.

Alfred R. Radcliffe-Brown ve Yapısal İşlevselcilik

Bireyler arasındaki eylemler, toplumsal kuramların bireylere getirdiği sınırlamalar, bireylerin gereksinimleriyle bunların toplumsal ve kültürel çerçeveler aracılığıyla karşılanması arasındaki ilişki üzerinde odaklanan işlevselcilikten farklı olarak yapısal işlevselcilik, eylem ve gereksinimlerden çok, bireylerin toplumsal düzen içerisindeki yeri ve toplumsal düzenin inşasıyla ilgilidir (Özbudun ve diğerleri, 2007: 112). Yapısal işlevselcilik, bu yönüyle 19. yüzyıl düşünürlerinden Emile Durkheim ve Herbert Spencer'ın geliştirdiği kuramlara dayanmaktadır. Spencer'ın toplumsal yapıları canlı organizmalara benzeten yaklaşımı ile bağlantılı olarak gelişen, ama asıl olarak işlevselci yaklaşımın ardılı niteliğindeki bu metodoloji Radcliffe-Brown (1881-1955) ve Talcott Parsons (1902-1979) ile biçimlenmiştir. Yapısal işlevselcilik, "yapı" kavramından türetilmiş bir sistem ve onun parçaları (alt birimleri) arasındaki ilişkileri inceleyen yaklaşımlar bütünüdür. Bu alt birimler, sosyal yapı içinde birbirinden bağımsız hareket etmemektedir. Birinde meydana gelen bir değişme, diğer alt birimleri etkileyebilmekte ve değiştirebilmektedir (Nar, 2014: 32).

Modern yapısal işlevselciler, Durkheim gibi, toplumun hayatta kalması için zorunluluk arz eden denge ve uyumun toplumun geneli tarafından paylaşılan merkezi bir değerler sisteminden kaynaklandığını savunurlar. Yapısal işlevselciliğin toplumun bütün öğeleriyle mükemmel bir şekilde işlediği, her bir parçasının bütününe hizmet ederek varlığını sürdürdüğü ön kabulünden hareket etmesi, yapıların kendi aralarında çatışabileceği olasılığını, dolayısıyla toplumsal diyalektiği dışlaması kuramda önemli bir açığı oluşturmaktadır. Yapısalcılığın bir kültürde anlamı ortaya çıkaran alt birimler arasındaki ilişkileri incelemesi, işlevselcilikle yapısalcılığı birleştirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda Alfred R. Radcliffe-Brown, işlevsel çözümlemenin durağanlığını, uygulamaları desteklemek için onların nasıl birbirleriyle uyum sağladığını araştırarak açıklamaya çalışır. Ona göre, bir uygulamanın işlevi, sosyal yapı sabit bir yapıya kavuşana kadar onun tüm bu süreci desteklemedeki rolüdür.

Çalışmalarında yapısal işlevselci yaklaşımı uygulayan Radcliffe-Brown'ın topluma işlevsel yaklaşımı, organizmal bir modele dayanır. Elliott Oring'in aktardığına göre (2012: 267-268), eğer doğa bilimlerinden olan biyolojide işlevsel yaklaşımın bir değeri varsa kendi doğal toplum biliminde de aynı verimlilikte kullanılabileceğini düşünmüştür. Bu bakış açısını temel alan Radcliffe-Brown, toplum yaşamıyla organik yaşam arasında geniş bir benzerlik ortaya koymuştur. Fizyolojide işlev, organizmanın yapısı ile yaşam sürecinin bağlantısıdır. İnsan bedenindeki yaşam süreci, yapının çalışmasına bağlıdır; yani yaşam süreci yapının işlemesidir. Yine de işlevin "etkinlik"ten ayırt edilmesi gerekir. Midenin etkinliği, sindirim sıvıları salgılamaktır. O etkinliğin işlevi ise gıdayı kan tarafından emilip dokulara

aktarılabilecek şekilde değiştirmektir. Eğer mide işlevini durdurursa yaşam süreci sona erecektir ve yaşayan bir yapı olarak yapının sürekliliği son bulacaktır. Bu nedenle işlev, kısmi bir etkinliğin parçası olduğu toplam etkinliğe yaptığı katkıdır, denebilir. Bundan dolayı belirli toplumsal kullanımların işlevi de sosyal yapının sürekliliğine yaptığı katkı, yani toplumun yaşam sürecinin sürdürülmesidir. Bu nedenle bir suçun cezalandırılması ya da kaynanadan kaçınma gibi yenileyen herhangi bir etkinliğin işlevi, toplumsal yapının sürerliğinin korunmasına yaptığı katkıdır.

Radcliffe-Brown, toplumsal ve kültürel gelişimi, işlevden yapıya doğru giden sistematik bir düzen olarak ifade etmiş, sosyal yaşamı belli bir toplumsal sistem için değil, evrensel olarak incelemenin gerekliliğine vurgu yapmıştır. İnsanın davranışsal ilişkilerini düzenleyen karmaşık bir ağ ile birbirine bağlı olan toplumsal ilişkilerinin bulunduğunu belirtmiş, var olan bu ağı da "sosyal yapı" olarak nitelendirmiştir. Sosyal yapının işlerliğini ise kültürel kurumların birbirlerine olan bağıntısına ve onların işlevsel birliğine bağlamıştır. Bu yaklaşıma göre sosyal yapı, örgütlenmiş grupların karşılıklı davranışsal ilişkilerinin ya da bu gruplar içindeki akrabalık sistemlerinin çözümlenmesiyle anlaşılır hale gelir (Harris, 1988: 590; Nar, 2014: 35). Radcliffe-Brown, çalışmalarında bir bütün olarak toplumsal sistem ve süreçlerle ilgilenmiştir. Bireyler arasındaki gerçek bağlantılılık ilişkilerini "yapı" olarak tanımlayan araştırmacı, sürekliliği olan, birleştirici ve toplumsal statü ve rolleri de içeren bir toplumsal ilişkiler dokusunu ve ağını, bir başka ifadeyle toplumsal rolleri işgal eden bireylerin kendi aralarındaki ilişkiler bütününü ise "toplumsal yapı" kavramıyla adlandırmış ve bunun gözlemlenebilir ve ampirik bir gerçeklik olduğunu vurgulamıştır (Özbudun ve diğerleri, 2007: 120). Bu noktada Radcliffe-Brown, Malinowski tarafından öne sürülen kültürel kurumların insanın biyolojik ihtiyaçlarının tatmini için ortaya çıktığına yönelik düşüncelerine karşı çıkarak sosyal yapıların sürekliliğine dikkat çekmiştir.

Robert K. Merton'un Bozuk ve Örtük İşlev Kuramı

Biyolojik yaşam ve sosyal yaşam arasındaki analojiye dayanan işlev, yalnızca topluma olumlu katkılar yapan bir anlam taşımamaktadır. Örneğin, Robert K. Merton (1910-2003), işlevi, sistemin uyum sorununa çözüm getiren birtakım sonuçlar olarak görürken, "bozuk işlev"i ise, uyum ve bütünlüğü azaltan veya bozan sonuçlar olarak tanımlamaktadır (Merton 1967). Merton "bozuk işlev" kavramını kullanarak, Parsons'un toplumun bütünü için mevcut kurumların tümünü sağlıklı işlev olarak görme eğilimini reddetmektedir. Ona göre toplumda bozuk işlevler de vardır. Örneğin, dinin bütünleştirici işlevi olmasının yanında toplumsal çatışmaları tetikleyebilecek birtakım bozuk işlevleri de vardır. Wallace ve Wolf'ün aktardığına göre (2004: 59), Merton'un ikinci görüşü bir kurumun genellikle sağlıklı işlev veya bozuk işlev gördüğü kanaati yerine bazı insanlar ve topluluklar için iyi ve diğer bazıları için kötü olabileceği statükoyu tasvip eder görünen işlevselcilikten daha belirgin olarak ayrılmaktadır. Aile ve evlilik gibi vazgeçilmez kurumların bile bozuk işlevleri olabilmektedir. Folklorda bozuk işleve örnek olarak şunlar verilebilir: Namusun bir değer olarak kazanılmasının aile ve evlilik kurumuna bir katkı yapacağı açıkken, bu olgunun doğurduğu bir sonuç olan namus cinayetleri bozuk işleve sahiptir. Folklorda övülen erken yaşta evliliklerin ve dolayısıyla doğumların topluma yeni üyeler kazandırması, söz konusu toplum için sağlıklı bir işlevmiş gibi durmaktadır; ancak sanayi toplumlarında doğum nedeniyle annelerin üretim sürecinin dışında kalması nedeniyle bu durum bozuk işleve sahiptir.

Merton'un bir başka işlev sınıflaması "açık" ve "örtük" işlevler üzerinedir. Açık işlevler kurumların açıklanan amaçları ya da görevlerini, örtük işlevler ise, kurumların etkinliklerinden doğan ek sonuçları içermektedir. Örtük işlevlerin bilinen amaçların yerine konulmaları niyet edilmeden olmuş olabilir ve sonuçları bazen zararsız veya önemsiz kalabilir (Moore, 1997: 350). Merton'un çalışmaları sosyoloji alanında yapılmış çalışmalardır. Ancak, "sağlıklı işlev", "bozuk işlev", "açık işlev" ve "örtük işlev" gibi kavramların folklor

çalışmalarında kullanılması, folklorun daha iyi çözümlenmesi bağlamında gereklidir. Folklor ürünlerinin yukarıda sayılan işlev tiplerinin belirlenmesi, folklorun bağlamının daha iyi görülmesine yarayacaktır. Sözgelimi, bir atasözünde aile değerlerinin yüceltilmesi açık bir işleve sahipken, toplumsal denetimi sağlamak ve böylece birey özgürlüğünü kısıtlamak gibi örtük işlevlere sahip olabileceği akıldan çıkarılmamalıdır. Evlilik ritüellerinin açık işlevi, cinselliğin ve üremenin toplumca onaylanmasına odaklanırken, örtük işlevinin ise, ritüel esnasında toplanan gençlerin eş seçimlerini sağlamaları olarak belirlenebilir.

6. 4. Max Gluckman ve Diyalektik İşlevselcilik

"Manchester Okulu" adıyla da bilinen bu işlevselci kuram, hem Malinowski'nin bireye dayalı işlevselci yaklaşımına hem de Radcliff-Brown'ın istikrarı sağlayan yapıların toplumsal bütünlüğe hizmet etmesine yönelik görüşlerine karşı çıkmaktadır. Marksist toplum çözümlemesi yapan araştırmacıların "diyalektik" kavramını temel alan bu yaklaşım, özellikle toplumsal gerilim ve çatışma olgusu üzerinde durarak bunların toplumsal ilerlemenin bir aracı olduğunu öne sürmüştür. Bu okulun önemli temsilcilerinden biri olan Max Gluckman (1911-1975), Afrika Zulu toplumu üzerine yaptığı incelemelerde (1955), ayinlerin çatışma ve gerilimi ortadan kaldıran yönüne dikkat çekmiştir. Özbudun vd.'nin aktardığına göre (2007: 170, 172), Gluckman, Malinowski'nin toplumsal değişimi kültürel temaslarla açıklayan yaklaşımına itirazla, dikkatini toplumun karmaşık toplumsal dinamiklerine yöneltir. Başlıca vurgusu, toplumsal eylem, kurallarla davranışlar arasındaki farklılıklar, normlardaki çelişkiler, çatışmanın anatomisi ve gerilimi yatıştırma araçları üzerinedir. "*Custom and Conflict in Africa*" [Afrika'da Gelenek ve Çatışma] (1955) ve "*Politics, Law and Ritual in Tribal Society*" [Kabile Toplumunda Siyaset, Hukuk ve Ayin] (1965) başlıklı kitaplarında istikrar ile değişim arasındaki ilişkilere, devletsiz toplumlarda düzeni sürdürme mekanizmalarına ve çatışmanın düzeni sürdürmedeki rolüne dikkat çekmektedir. Gluckman'a göre toplum, statü, kaynak denetimi, cinsiyet rolü vb.den kaynaklanan iç çatışmalarını ayinlerinde dışa vurarak geçici bir süre için gerilimlerinden arınmaktadır. Ataerkil bir sisteme sahip Zulu toplumunun ayinlerinde kadınların erkek kıyafetleri giyerek müstehcen gösteriler yapması, tabu olan davranışlar sergilemeleri; Swazi toplumundaki ayinlerde söylenen şarkılarda kralın kötülenmesi, çatışmanın bir dışavurumudur ve bu ayinler düzenin sürdürülmesinde işlevseldir. Gluckman'ın takipçileri Victor Turner (1920-1983) ve kısmen de Edmund R. Leach (1910-1989)'tir.

6. 5. Folklor Çalışmalarında İşlevselcilik

Folklor çalışmaları bağlamında İşlevsel Kuram'ın öne çıkardığı temel sorun, Dorson'un ifadesiyle "folklor, kültür içerisindeki işlevini nasıl yerine getirir?" sorusuyla oluşturulmuştur. Dorson'un verdiği bilgilere göre (2011: 33-34), modern Amerikan antropolojisinin babası Franz Boas, *Journal of American Folklore*'un uzun süreli editörü olarak, kendi alan gezilerinde ve kendi doğrularıyla ünlenen öğrencilerine verdiği öğütlerde folklorik verilerin yanlılığını belirtmesine rağmen Boas bazı öğrencileri kadar işlevselci olamamıştır. Çünkü Boas, enerjisini doğrusal olmayan kültürel evrim teorisini ve masalların bağımsız yaratılışını çürütmek için kültürel temas noktalarında sözlü anlatıların kabileden kabileye yayılmasını göstermeye adamıştır.

Boas'ı takip eden öğrencisi Ruth Benedict "*Zuni Mythology*" [Zuni Mitolojisi] (1935) adlı yapıtında folklorun işlevsel kullanımını ortaya koyarak fantezileri tatmin etme ve kültür sınırı düşmanlıklarını ifade etme aracı olarak folklorun sıklıkla kültür normlarını ihlal ettiğini göstermek için örnekler vermiştir. Benedict, Zuni kültüründe gerçekliği olmayan ancak masallarda sürekli tekrarlanan bebeklerin terk edilmesi gibi uzaklaşma çizgilerini inceleyerek, bu çelişkiyi, toplumda tohum halinde var olan, bastırılmış gerilimlerin serbest bırakılması ve sözlü edebiyatla açığa vurulması biçiminde açıklamıştır (Dorson, 2011: 34).

İşlevselciliğin folklor çalışmalarına uygulanmasındaki başarılı örneklerden biri, William Bascom (1912-1981) tarafından yapılmıştır. Bascom, yaşayan toplum kültürünün statik değil dinamik, yalıtılmış değil bütünleşmiş, periferideki değil merkezdeki parçalarından oluşan yaratıcı ürünleri için folklor terimi yerine "sözlü sanatlar" terimini düşünür. Bascom'a göre, atasözleri yasal hükümlerin yerleşmesine, bilmeceler zekânın keskinleşmesine, mitler davranışların onaylanmasına, hicivli şarkılar gizli düşmanlıkların açığa çıkmasına yardım eder. Bu nedenle folklorcular "metin" kadar "bağlam"ı da araştırmalıdır (Dorson, 2011: 34-35).

Bascom, en yalın haliyle folklorun "eğlence biçimi" olduğu söylenerek asıl hususun gözden kaçırıldığına işaret eder ve elbette folklorun bir "eğlence" işlevi taşıdığını ancak bunun altında daha derin anlamlar aranması gerektiğini bildirir (Bascom, 2010: 78). Bascom, Malinowski'nin çalışmalarından hareketle folklorun belli başlı işlevlerini dört başlıkta toplamıştır; ancak bunların nihai bir saptama olmadığının, bu işlevlerin alt başlıklara ayrılabileceğinin ya da çoğaltılabileceğinin altını çizer:

1. *Kaçış*: Toplum ve çevre tarafından bireye getirilen kısıtlamalardan kaçıp kurtulma.

2. *Onaylama*: Toplumun ritüellerini ve kurumlarını meşrulaştırma.

3. *Eğitim*: Genç kuşaklara toplumun değerlerini aşılama, onlara toplumun ahlaki ilkelerini gösterme.

4. *Sosyal Kontrol*: Grup standartlarının oluşması için toplumsal normlar açısından bireyleri ödüllendirme ve cezalandırma (Bascom, 2010: 78-80; Oring, 1996: 655).

Sonuç

İşlevselciliğin hem Avrupa hem de Amerika'daki folklor çalışmalarında başarıyla kullanıldığı görülmektedir. Amerika'da etnik mizah, şakalar, ninniler, meslek gruplarının anlatıları vb. folklor konuları işlevsel açıdan incelenmiştir. Texaslı kıyı balıkçılarının halk inançları konusunda Patrick B. Mullen'in (1969); halk şarkıları üzerine B. L. Hawes'in (1974); masalların ve masal icrasının işlevleri üzerine Linda Degh'in (1962); Slovakya halk kıyafetleri üzerine Petr Bogatyrev'in (1971) yaptıkları çalışmalar, bu kuramsal perspektife sahip belli başlı örneklerdendir. Diğer yandan İlhan Başgöz'ün çalışmasını da burada anmak gerekmektedir. İlhan Başgöz, Bascom'un belirlediği işlevlere ek olarak folklor ürünlerinin "protesto" işlevini yerine getirdiğini belirtir (Başgöz, 1996). Sınıfsal çatışmaların folklor ürünlerine yansıdığını ve folklorun yönetilen zümrelerin sesi olduğunu vurgulayan Başgöz, özellikle âşık edebiyatından örneklerle teorisini zenginleştirmiştir. Türkiye'de folklor alanında Muhsine Helimoğlu Yavuz (1997), Aslı Büyükokutan (2012) ve Mehmet Ali Yolcu (2014), çalışmalarında işlevselciliği uygulamışlardır.

Kaynakça

Bascom, William R. (2010), "Folklorun Dört İşlevi", M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır (Ed.), (Çev.: Ferya Çalış), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, 71-86, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Başgöz, İlhan (1996), "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)", *Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*, Özkul Çobanoğlu ve Metin Özarslan (Ed.), s. 1-4, Ankara: Feryal Matbaacılık.

Benedict, Ruth (1935), *Zuni Mythology*, New York: Columbia University Press.

Çobanoğlu, Özkul (2000), "Bilim Felsefesi Bağlamında Halkbilimi ve Halkbilimsel Bilginin Teleolojik Serüveni", *Folklor ve Edebiyat, VI*/24, 27-42.

Dorson, Richard M. (2011), *Günümüz Folklor Kuramları*, (Çev.: Selcan Gürçayır ve Yeliz Özay), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Ekici, Metin (2004), *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Gluckman, Max (1955), *Custom and Conflict in Africa*, Oxford: Basil Blackwell.

Gluckman, Max (1965), *Politics, Law and Ritual in Tribal Society*, Oxford: Basil Blackwell.

Harris, Marvin (1988), *Culture, People, Nature: An Introduction General Anthropology*, New York: Harper Collins Publisher Inc.

Haviland, A. William ve diğerleri (2008), *Kültürel Antropoloji*, (Çev.: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Kızılçelik, Sezgin (1994), *Sosyoloji Teorileri 1*, Konya: Yunus Emre Ltd. Şti.

Malinowski, Bronislaw (1922), *Argonauts of the Western Pacific*, London: George Routledge.

Malinowski, Bronislaw (1992), *Bilimsel Bir Kültür Teorisi,* (Çev.: Hüseyin Portakal), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Merton, Robert King (1967), *Social Theory and Social Structure*, New York: The Free Press.

Moore, Wilbert E. (1997), "İşlevselcilik", Tom B. Bottomore, R. Nisbet (Ed.), (Çev.: Ş. Tekeli), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi,* Ankara: Ayraç Yayınları.

Nar, M. Şükrü (2014), "Yapısalcılık Kavramına Antropolojik Bir Yaklaşım: Lévi-Strauss ve Yapısalcılık", *AÜ DTCF Antropoloji Dergisi*, 27, s. 29-46.

Oring, Elliott (1996), "Functionalism", *American Folklore, An Encyclopedia*, Jan Harold Brunvand (Ed.), s. 654-656, New York: Garland Publishing.

Oring, Elliott (2012), "Folklorun Üç İşlevi: Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevselcilik", (Çev.: Aslı Büyükokutan), *Milli Folklor*, 96, s. 267-278.

Özbudun, Sibel ve diğerleri (2007), *Antropoloji; Kuramlar, Kuramcılar,* Ankara: Dipnot Yayınları.

Wallace, Ruth ve Wolf, Alison (2004), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev.: L. Elburuz ve M. R. Ayas), İzmir: Punto Yayınları.